

แบบเรียนภาษาไทยในอดีต จินตามณีฉบับพระโหราธิบดี

ชื่อแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกของไทยชื่อใดกันแน่ ???

จินตามณี

จินตามณี

จินตามณี

หนังสือจินตามณี ของกรมศิลปากร (2543, น. 148) ที่เข้าใจว่าชื่อหนังสือนั้น ที่ถูกน่าจะเป็นจินตามณีอย่างเดียว ก็เพราะคำว่า จินตามณีนี้เป็นชื่อของแก้วสารพัตร์นิกอย่างหนึ่ง ซึ่งเชื่อกันมาแต่โบราณว่า ถ้าใครมีอยู่แล้วอาจนึกอะไรให้ได้ผลสำเร็จตามใจนึกของผู้เป็นเจ้าของฉันใด ท่านผู้แต่งตั้งนามของหนังสือนี้ ก็ฉันนั้น คือน่าจะตั้งใจให้มีความหมายว่าถ้าถูกลบผู้ใดเรียนได้ตามหนังสือเล่มนี้แล้วก็จะรู้แตกฉานในอักษรศาสตร์ของไทยได้เหมือนหนึ่งมีแก้วสารพัตร์นิก คือจินตามณี

ดังนั้นชื่อของหนังสือจึงน่าจะสรุปได้ว่า คือ **จินตามณี** ซึ่งหมายถึง **แก้วสารพัตร์นิก**

ลิขิตวิจิตรด้วย	ศุภอรรถ
ด่างมณีจินดารัตน	เลอศแล้ว
อันมีศิริสวัสดิ	โสภาคย์
ใครรู้คือได้แก้ว	ค่าแพ้วเมือง

ประเภทของหนังสือจินตามณี

1. **จินตามณีฉบับความแปลก** หมายความว่ามีความแตกต่างไปจากฉบับพระโหราธิบดี มี 2 ฉบับ คือ ฉบับสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประทาน 1 เล่ม กับฉบับของหอสมุด 1 เล่ม ทั้ง 2 เล่มเป็นสมุดไทยดำเส้นรง

2. **จินตามณีฉบับความพ้อง** หมายความว่ามีความส่วนใหญ่พ้องหรือเหมือนกันฉบับพระโหราธิบดี มี 4 ฉบับ คือ ฉบับลายมือเขียนเก่าที่สุด ซึ่งเป็นสมุดไทยดำเส้นรง ฉบับนายมหาใจภักดี (ผู้คัดลอก) มี 2 เล่มสมุดไทยดำ ฉบับพระยาธิเบศ (ผู้คัดลอก) และฉบับความกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส มี 2 เล่มสมุดไทยดำ

3. **จินตามณีฉบับพระนิพนธ์กรมหลวงวงศาธิราชสนิท**

4. **จินตามณีฉบับหมอบรัดเล** เป็นฉบับที่พิมพ์หลาย ๆ เรื่องรวมไว้ในเล่มเดียวกัน มีประถม ก กา แจกลูกจินตามณีประถมมาลา และปทานุกรม

ในที่นี้จะอธิบายแบบเรียนจินตามณี 2 เล่ม ได้แก่

จินตามณีฉบับพระโหราธิบดี

จินตามณีฉบับแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ

ความรู้เกี่ยวกับจินตามณีนับพระโหราธิบดี

จินตามณีนับเป็นแบบเรียนที่ใช้ในการเรียนการสอนตั้งแต่สมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์เกรงว่าประชาชนจะเปลี่ยนศาสนาและนิยมชาติตะวันตก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระโหราธิบดีแต่งตำราเรียน “จินตามณีนับ” ขึ้น

“จินตามณีนับพระโหราธิบดี” ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเป็นฉบับที่ยังมีเนื้อหาไม่สมบูรณ์ เนื่องจากถูกเผาเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่า เมื่อ พ.ศ. 2310 และต้นฉบับอาจสูญหาย การเรียบเรียงจึงได้จากความทรงจำของบางคน ประกอบการผสมส่วนที่หลงเหลือมาไว้เป็นเล่ม ทำให้เนื้อหาไม่ต่อเนื่องกันเท่าที่ควร

รายละเอียดในแบบเรียนจินตามณีนับพระโหราธิบดี มีดังนี้

เนื้อหาและการเรียบเรียง

เนื้อหาที่เป็นประโยชน์ในการแต่งคำประพันธ์

อักษรศัพท์ที่ว่าด้วยคำพ้องเสียง

อักษรศัพท์ที่ว่าด้วยการอธิบายความหมายของคำศัพท์

อักษรศัพท์ที่ว่าด้วยคำไวยากรณ์

คำที่ใช้ ส ศ ษ (ร้อยเป็นคำประพันธ์) ใ (20 ตัว) ไ (80 ตัว)

การใช้ ฤ ฤ ฤ ฤ

ตัวอย่างอักษรศัพท์ที่ว่าด้วยคำพ้องเสียง

พระบาท บาทตรพระสงฆ บาทเชือกคล้อง เงินบาท บาทอาวุธ อุบาทวะ

ตัวอย่างอักษรศัพท์ที่ว่าด้วยความหมายของคำศัพท์

พรธม ว่าจำเรอญ พรธษ ว่าฝน พรธษ ว่าปี่ว่าอายุศม

ตัวอย่างอักษรศัพท์ที่ว่าด้วยคำไวยากรณ์

ช้าง คเชนทร คชินทร นาคินทร นาเคษ นาเคนทร กริน คช คชา สาร หัตถิ หัษดี

บุรุช บุรุษา บุรุชโซ บุริสสะ บุริสสะสะ

มานุษ มนุษย

สมณพราหมณาจารย์ อารรย อรหันต

ตัวอย่างการใช้คำ ส ศ ษ

การใช้คำ ส

๑ สมบูรณ์วรรณสาครแลสิน	ธสมุทสมสมร
สารถีสรรณธแลสลอน	แลตรัสสะละสมาคม

การใช้คำ ศ

๑ ไพศาศศิขรพิเศศ	แลศับทศรัทธา
ศัตรูแลศุขศุทธอา	ศรภขไศยรัศมี

การใช้คำ ช

๑ อักษรรากษชแลยัก	ชแลเกษบุชบา
พฤกษาฤษีบุรุษมา	นุษยภิกษุเหาะหรรษ

การใช้ไม้้วน 20 คำ

๑ หนึ่งโสดคือไม้้วน	ไม้้วยลายอนเภา
ประกอบเป็นฉันทา	ผู้พิเศศอย่าหลงไหล
๑ ไฟใจแลให้ทาน	ทั้งนอกในแลใหม่ใส
ใครใคร่แลยองใย	อันใดใช้แลไหลหลง
๑ ใส่กลสไฟไ้	ทั้งใต้เหนือแลใหญ่ยง
ใกล้ใบแลใช่จง	ญี่สิบ้วนคือวาจา

การใช้ไม้้วยลาย 80 คำ

๑ ใส่พุงแลดับไต	แลเห้งอโคเณกา
แกไขวไวอา	ไศรยได้คตดี
๑ ไคควาแลเรนไร	วินยไฉนแลไม้ตรี
ไฉไลแลไฟล่หนี	แลไหลไฟลแลแกวงไกว
๑ ไศลไข้แลโกษร	แลสไบแลลูกไฟ
ผักไห่แลไม้ไซร	แลไอสุรยแหล่หลาย

การใช้ ฤ ฤ ฤ ฤ

๑ อนึ่งจึงให้ใช้	ฤฤใสโดยด่ากล
ฤฤก็อำพล	โวหารชอบสธารการ

บุทคลผู้ใดเขียนหนังสือกาพย์โคลงพากย์ฉันท ให้ดูอักษร ๔ คือ ฤฤฤฤ นี้ให้ชอบกับกลอนควรจึงใส่ มีชอบกลอนอย่าใส่ ไม่รู้อ่านก็มีผิดเลย รู้อ่านก็ผิดกันแล ผู้รู้เขียนให้เขียนดังนี้ ชอบฤฤฤให้ใส่ฤฤฤ ชอบบริทธิ ให้ใส่ริทธิ ชอบพพพให้ใส่พพพ ชอบพพพให้ใส่พพพ ชอบ รี ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ฤ ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ รี ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ฤ ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ลี ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ฤ ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ลือ ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ชอบ ฤ ตัวนี้ ให้ใส่ตัวนี้ ตามอักษร จึงจพดกันเป็นกลอนแล ถึงข้าศึกชอบกลอนแล

ที่กล่าวว่าเนื้อหาส่วนนี้เป็นประโยชน์ในการแต่งคำประพันธ์นอกจากจะทำให้รู้จักคำศัพท์ และความหมายของคำจำนวนมากจากหัวข้ออักษรศัพท์ และการใช้ ส ศ ษ ไ ใ แล้ว

คำอธิบายในตอนท้ายของแต่ละหัวข้อยังระบุไว้ถึงประโยชน์เพื่อการแต่งคำประพันธ์ให้ไพเราะ สัมผัส ได้คล้องจองกัน

เนื้อหาด้านอักษรวิธีไทย

อักษร 3 หมู่ มีการแจกลูกโดยละเอียด คือ นำพยัญชนะทุกตัวประสมสระทุกเสียง มีการผันวรรณยุกต์ อักษรทั้ง 3 หมู่ (ผันเฉพาะเสียง สามัญ เอก โท) เริ่มจากอักษรสูงและมีการบอกวิธีอ่านด้วย

ที่น่าสนใจ คือ การวางรูปแบบการผันวรรณยุกต์ให้เป็นไปตามการออกเสียงและคำอธิบาย เช่น อธิบายการผันวรรณยุกต์ของอักษรกลางว่าออกเสียงขึ้น-ลง เหมือนรูปจั่ว ดังนี้

อธิบายการผันวรรณยุกต์ของอักษรกลางว่าออกเสียงขึ้น-ลง เหมือนรูปจั่ว ดังนี้

อักษรกลาง 9 แม่ นั่นคือ ก จ ฎ ฏ ด ต บ ป อ นี้คำต้นให้อ่านเป็นคำกลางแล้วจึงอ่านขึ้นไปตามไม้เอก แล้วลงไปตามไม้โทดังรูปจั่วนี้

ก่า	จ่า	ด่า	ต่า	บ่า
กา ก้า จา จ้า दा द़ा ता त़ा बा บ़า				

อักษรควบกล้ำ

มาตราตัวสะกด (ใครหาเจอว่ามาตราตัวสะกดมีกี่แม่ ส่งภาพถ่ายมาได้เลยจ้า)

คำเป็น-คำตาย

วิธีเขียนเครื่องหมายวรรณยุกต์

เครื่องหมายต่าง ๆ (โดยแต่งเป็นคำประพันธ์)

๑ ส ศ ษ ญ ย	ไครถวิล
‘ ’ ’ ’ ’ พินทุ์	ขอบรู้
ไ ใ ใส่โดยจิน	ดาแม่น
คือว่าทาร์นั้นผู้	ฉลาดแท้เมธา ฯ

๑ เปนเสมียนรอบรู้	วิสัย
พินเอกพินโทพันท-	ฆาณ
ฝนทองอีกฟองมัน	นฤคหิต นันนา
แปดสิ่งนี้ใครรู้	จึงให้เป็นเสมียร ฯ

การเรียนรู้เครื่องหมายต่าง ๆ สำคัญสำหรับผู้ทำหน้าที่เสมียนในเวลานั้น ซึ่งหมายถึงตำแหน่งของเจ้าหน้าที่ที่ทำงานด้านหนังสือในราชสำนัก หรือเรียกอีกชื่อว่า อาลักษณ์

เครื่องหมายกำกับการเขียน

วิสัย (ะ)	พินท์เอก (')
พินท์โท (ั)	พันทฆาณ (ั)
คู้หรือไม้ตายคู้ (ี)	ฝนทอง (")
ฟองมัน (๑)	นฤคหิต (๐)

มาตราตัวสะกด 7 มาตรา

๑ นนพกอก่อเหง้า	อักษร
แจกจำอุฮาหอร	แห่งหัน
กตกบกกม้วยมรณ	สามแม่
กนกงกมเกอยนั้น	ชีฟได้นามตรี ฯ
๑ ส จ ต ถ ท ใช้	ต่างกด
กน ญ ร ล ฬ ด	แต่งตั้ง
พ ป ภ ท่านสมมต	ต่างกบ แลนา
ข ค ต่างกกจั้ง	แจกให้เหนแสดง ฯ

เนื้อหาที่เกี่ยวกับการแต่งคำประพันธ์ประเภทต่าง ๆ

ในที่นี้กล่าวเฉพาะคำประพันธ์ประเภทโคลงกับฉันท์เท่านั้น

โดยยกแผนผังตัวอย่างโคลงจากลิลิตพระลอ

อธิบายวิธีแต่งโคลงสุภาพโดยใช้คำประพันธ์ประเภทโคลงสี่สุภาพ

มีตัวอย่างโคลงลาวจำนวนมาก

ตัวอย่างโคลงห้า โคลงกลบท กลอักษร

จากนั้นจึงอธิบายการแต่งฉันท (โดยอธิบายจากคัมภีร์วุตโตทัย)

มีตัวอย่างคำประพันธ์ประเภทฉันทหลายตัวอย่าง

เนื้อหาเกี่ยวกับรหัสอักษร (ให้ลองถอดรหัสความจากโคลงที่กำหนด)

เนื้อหาเกี่ยวกับรหัสอักษร เช่น ฤๅษีแปลงสาร

๑ ลิขิตศิครเทไ	ฤๅนลบา
งพถั่วทว่ซารสา	ม่นุ่หน้าห
รรมคาทุศรเสนา	งยะล่งถียล
มอ้ายฤศรณจพจ้	นนี่เข้าพีเไ

ถอดรหัสเป็น

๑ ลิขิตอิศเรศไ	นฤบาล
พงถั่วทว่ซาร	หน่มหน้า
มรรคาทุศรเสนา	ยงล่งถียล
อามฤศรณจพจ้	เน้นเข้าเพื่อไ

ข้อสังเกตและแนวคิดจากการพิจารณาเนื้อหาและการเรียบเรียงจินตามณิฉบับพระโหราธิบดี

1. วิธีการขึ้นต้นด้วยบทไหว้ครู ยังคงรักษาขนบนิยมในการแต่งคำประพันธ์
2. เนื้อหาที่กล่าวถึงการแจกตามมาตราตัวสะกดต่าง ๆ สังเกตได้ว่าแตกต่างกับปัจจุบัน เนื่องจากไม่มีมาตราแม่เอน ส่วนตัวสะกดในมาตราแม่เอนจะรวมคำที่สะกดด้วยตัว “ว” หรือมาตราแม่เอนในปัจจุบัน
3. เนื้อหาและการนำเสนอเนื้อหามักนำมาร้อยเป็นคำประพันธ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นยุคที่นิยมด้านการกวี และเน้นประโยชน์ให้ผู้ทำหน้าที่ทางหนังสือในราชสำนัก หรือที่เรียกว่า อาลักษณ์
4. เนื้อหาที่กล่าวถึงหัวข้อรหัสอักษร อักษรเลข ให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกทดสอบถอดรหัสอักษร นับเป็นวิธีการที่ทันสมัย ให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิด และยังแสดงความสามารถของผู้แต่งด้วย

คำถามชวนคิด

จากที่ได้เรียนเนื้อหาในจินตามณิฉบับพระโหราธิบดีแล้ว

นักศึกษาคิดว่าเนื้อหาในจินตามณิฉบับนี้เหมาะสำหรับเด็กไทยในระดับใด หรือไม่เหมาะสม เพราะเหตุใด และเหมาะที่จะเป็นแบบเรียนเพื่อพัฒนาตนเองด้านใดบ้าง

รายการอ้างอิง

โกชัย สารีบุตร และ สมพร สารีบุตร. (2523). *แนวการวิเคราะห์และประเมินผลแบบเรียน* (ฉบับปรับปรุง) (พิมพ์ครั้งที่ 3). เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์.

เบญจวรรณ สุนทรากุล. (2550). *วิวัฒนาการแบบเรียนไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เพชรภรณ์ รื่นรมย์. (2546). ก้าวอย่างของแบบเรียนไทย. ใน *วิชาการวิจัย* (น. 87-110). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).

รังรอง เจียมวิจิตร. (2561). *แบบเรียนภาษาไทย: พัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบัน*. ปทุมธานี: คณะศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เสริมแสง พันธุมสุต. (2530). *พัฒนาการของแบบเรียนหลักภาษาไทย: วิเคราะห์เฉพาะแบบเรียนหลักภาษาชั้นต้น*. สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อัมพร แก้วสุวรรณ. (2548). *การวิเคราะห์แบบเรียนภาษาไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.